

elérkezünk az évfordulós és kerek lapszamos ünneplésekig. Az utolsó írás a kötetben 2015-ös megjelenésű, de talán kicsit korábbi – mindenesetre ebben az évtizedben teszi le Szilágyi István a lapszerkesztést, s vonul vissza ezzel egyszersmind a közírástól.

Márkus Béla a szerkesztői utószóban azt írja, hogy az *Utunk*-béli anyagot rostálta meg jobban, a *Helikon*ban közölt írásokból azonban „csekély kivétellel” mindent tartalmaz a kötet. Nagyon gazdag, lebilincselő ez a gyűjtemény – persze nehéz most némi szomorúság nélkül olvasni, még akkor is, ha az ember tud a pályáiv lekerékített-ségéről, és arról is, hogy az elsődleges cél teljesült: Szilágyi István sikeresen átmentette a legfontosabb kolozsvári irodalmi műhelyt, fórumot, aztán átadta a stafétabotot a fiataloknak, és hagyta, hogy azt kezdjenek az örökséggel, ami nekik tetszik. Nem mellesleg, írt legalább egy, de még inkább két remekművet is eközben. Ennél többet igazán kevesen tettek le az asztalra a mi vidékeinken. (MMA)

ANTAL BALÁZS

„Szovjethatalom mínusz villamosítás”

DANYI GÁBOR: *AZ ÍRÓGÉP ÉS AZ UTAZÓTÁSKA. SZAMIZDAT IRODALOM MAGYARORSZÁGON 1956–1989*

Aligha van a szovjet korszaknak a szamizdatnál ikonikusabb jelensége. Ezért is érdekes, hogy a rendszerváltás utáni bő három évtizedben nem jelent meg olyan monografikus igényű munka, mint Danyi Gáboré, amely a szamizdat és az azzal kapcsolatba hozható társadalmi mozgalmak történetének szisztematikus feldolgozását tűzte volna ki céljául. Azonban kétségtelen, hogy a végeredmény minden várakozást felülmúlt, és hosszú ideig fog a téma iránt érdeklődő tágabb nyilvánosságnak origóként szolgálni. A több mint hatszáz oldalas monstrum legalább két könyvre való anyagot tartalmaz mind mennyiségét, mind tartalmi-logikai felépítését tekintve, melynek kiemelését azért tartom fontosnak, mert a könyv a szerző doktori disszertációjának jelentősen átdolgozott és kibővített változata. Az első két rövidebb fejezet (*Mi is a szamizdat?; Hogyan kutassunk szamizdatot?*) a szamizdat médiumához, illetve a hazai szamizdatkutatáshoz nyújt eligazítást. A harmadik és negyedik fejezet (*A szamizdat késői elterjedése Magyarországon; A magyar nyelvű szamizdat története*) a szamizdat magyarországi jellemzőit veszi sorra. Az utolsó, ötödik fejezet (*Szamizdatpraxisok*) pedig három, Magyarországon jelenlévő szamizdatgyakorlatot elemez részletesebben.

Az első fejezetben – amely tehát a szamizdat jellemzőiről szól – egészen az utolsó részfejezetig nem esik szó a szamizdat egzakt meghatározásáról. Ez azért történik így, mivel Danyi szerint (H. Gordon Skilling nyomán) a szamizdat fogalma „nem rendelkezik precíz és egyértelmű jelentéssel” (55.). Ehelyett azokat a jellegzetességeket veszi számba, amelyek alapján a szamizdat leginkább leírható. Ezekhez tartozik a fogalom etimológiája, mediális tényezőinek meghatározása és értelmezése, az előállítás és a terjesztés gyakorlata(i), a textuális átváltozásokkal járó következmények,

különböző szamizdattípusok, nyomtatási technikák, illetve a volt szocialista tagállamok folyóirat- és könyvkiadásához fűződő gyakorlatok és a szamizdat által létrejövő különböző [jogi] szabályozások. De a szerző tágabb kontextusokat is megvillant, így például azt, hogy a szamizdat mediális meghatározottsága hogyan írta át az olvasói szokásrendszereket, vagy hogyan hatott (például Dimitrij Prigov munkásságában) az egyidejű művészeti formákra.

A következő, *Hogyan kutassunk szamizdatot?* című fejezet, ahogyan a címe is mutatja, a hazai szamizdatkutatáshoz nyújt eligazító segítséget. Itt a szerző a forrásokat és az azokhoz fűződő attitűdöket, módszertani megfontolásokat mutatja be, amelyekkel a kutatóknak rendelkezniük kell a forráselemzéshez (például az állambiztonsági jelentések feldolgozásakor). Emellett áttekintést kaphatunk olyan intézményekről, amelyek szintén fontos kiindulópontjai lehetnek a kutatásnak (pl. az OSA archívuma vagy az Artpool Művészetkutató Központ), valamint azok történetéről. A bemutatás során Danyi azt is kiemeli, hogyan és miképpen tudtak egyáltalán szamizdatkiadványok fennmaradni, hogyan készültek el a különböző dokumentációs anyagok, melyek nemcsak a kutatáshoz, hanem a szamizdat történetéhez is fontos adalékuak szolgálnak. A jelen kutatási trendekről és az azok szerint kijelölhető újabb kutatási irányokról is szó esik a fejezetben, illetve olyan területekről is, amelyek még alapjaiban várnak kidolgozásra, ám annál több potenciállal rendelkeznek (pl. transznacionális vizsgálódások).

Mint azt már korábban említettem, a harmadik és a negyedik fejezet szorosabb egységet alkot egymással. Az előbbi, *A szamizdat késői elterjedése Magyarországon* rövid történeti ismertetést ad arról, hogy a többi szocialista tagállammal szemben Magyarországon (egyfajta középmezőnyként) miért csak a szocializmus késői évtizedeiben tudott kiteljesedni a szamizdat irodalom. Ezt Danyi egyfelől az ötvenes évek kultúrpolitikájától elszakadó informálisabb cenzurális viszonyokkal és a Nyugat felé való fokozatos nyitással magyarázza. Másfelől viszont az 1956-os forradalom központi élményével: a szerző szerint az a generáció, amely átélte a forradalmat és annak megtorlását, inkább a kádári politikával való kompromisszumokat választotta, így a szamizdathoz köthető nyíltabb ellenzéki vagy ellenálló szerepet csak egy új, ezzel az élménnyel már nem rendelkező nemzedék vállalhatta (nem beszélve a szamizdat létrehozásával járó retorzióktól való félelemtől). Emellett Danyi a szamizdatot tágabb társadalmi és politikai környezetben is elhelyezi. Ide tartozik az, hogy az Egyesült Államok hidegháborús politikája hogyan változott át az 1956-os forradalom után egyfajta kulturális hadviseléssé, és ez milyen válaszokat indukált a Varsói Szerződés tagállamaiban (köztük Magyarországon). A korábban említett cenzurális viszonyokat tekintve a szerző az emigrációs irodalmat a szamizdat sokáig fennálló alternatívájaként értelmezi, illetve kitér a korabeli könyvkiadás helyzetére és a kádári cenzúra informálisabb formájának a szamizdatra gyakorolt hatásaira. A korszak gyakran használt retorikai fordulata volt a nemkívánatos írások folyóiratközlését tekintve, hogy az „nem a lap profiljába való”, ezzel azt sugallva, hogy „sem az írás jellegével, sem szerzője személyével nincsen gond, az adott munka egyszerűen csak más folyóirat hasábjaira való” [195.]. Emellett Danyi bemutatja a kísérletező művészek hálózatépítési stratégiáját is, azt, hogy miként igyekeztek megtörni elszigeteltségüket, miközben experimentális alkotásokat próbáltak létrehozni.

Az eddig bemutatott fejezetek a könyv kisebb részét képezik, a negyedik és az ötödik fejezet alkotja annak jelentősebb hányadát. A negyedik rész, *A magyar nyelvű szamizdat története* a könyv alcímében foglalt áttekintést tartalmazza a magyarországi szamizdat irodalomról az ötvenes évektől a rendszerváltásig bezárólag. Itt ugyanúgy, mint korábban, a szerző bemutatja a vizsgált időszak történelmi hátterét, majd elemzi a különböző korszakok szamizdatgyakorlatait és főbb kezdeményezéseit. Már az ötvenes évek kéziratos nyilvánosságát is megpróbálja a szamizdat viszonyában értelmezni, ugyanis a későbbi korszakokhoz hasonló kezdeményezések még nem voltak elterjedtek ekkor, de arra emlékeztető, azzal rokonítható gyakorlatok már igen. A betiltott szerzők művei „másodlagos szamizdatként” kezdtek terjedni, ezek a szamizdat „kiközösített státuszában vagy annak terjesztési mechanizmusaiban osztoztak” [36.]. A kéziratos nyilvánosság fontos bevételi forrást jelentett a partvonalra került szerzőknek: Kodolányi János *Vízöntő* című regénye folytatásának olvasásáért, Sinka István pedig kéziratban árult verseiért kapott némi honoráriumot. Sztálin halála után minimális fellendülés következett ebben az időszakban, az 1956-os forradalom idején több politikai, irodalmi szöveg terjedt kézről kézre, azonban ez a „szabadság” csak néhány napig, hétig tartott. A hatvanas években a szamizdat a korábban kifejtettek miatt csak „sporadikusan” volt jelen, túlsúlyba ugyancsak a „másodlagos szamizdat” került. Említhető még a „hivatalos szamizdat” jelensége, melyet Danyi Lengyel József *Szembesítés* című regényén keresztül mutat be. A „hivatalos szamizdatok” olyan kiadványok voltak, melyek ugyan hivatalos úton jelentek meg, azonban „kis példányszámban és rendkívül szűk szakmai körben voltak csak hozzáférhetőek” [117.].

A könyv a szamizdatot érintő történelmi körülmények rövid ismertetése után tematikusan csoportosítva, ugyanakkor kronologikus sorrendet követve mutatja be a különböző szamizdat kiadványokat. Nem véletlen, hogy a szerző a vallási szamizdatok csoportjával kezdi a sort, hiszen ezek már a Rákosi-diktatúra idején is jelen voltak. Ezen belül külön foglalkozik a katolikus és a protestáns, illetve más kisközösségek szamizdatkultúrájával. Külön említhető a Bokor-közösség, amely ebben a sorban nagyon különleges helyet foglal el, ugyanis már itt látható, hogy a magyarországi szamizdat irodalom különböző szereplői milyen átfogó hálózatban működtek, melyet Danyi később részletesen is tárgyal. A Bokor-közösség figyelemmel követte a szocialista tagállamokban létrejövő technológiai innovációkat az előállítás fejlesztése érdekében. Hodosán Rózával, a demokratikus ellenzék egyik tagjával is kapcsolatban álltak, sőt saját stencilgépjüket is az ellenzék rendelkezésére bocsátották. A szerző olyan, a szamizdat határterületét érintő jelenségekkel is foglalkozik, mint a börtön- és lágerköltészet. Danyi szerint a „börtön, kaszánya vagy fogolytábor szűk nyilvánosságában, nem-hivatalos formában terjedő és variálódó börtöndalok a szamizdat irodalom párhuzamos univerzumaként is felfoghatók”, melyekre „egyaránt jellemző a szóbeli és írásbeli terjedés” [133–134.].

Ezeket követően egy tágabb csoport, az experimentális, művészeti indíttatású szamizdatjelenségek elemzésére kerül sor. Ez az irányzat a hatvanas évek második felétől datálható, az irodalmi „másként gondolkodás” és neoavantgárd kezdeményezések jellemzik. A szerző csoportosítása szerint ebbe a halmazba olyan kiadványok tartoztak, mint a *Szétfolyóirat*, a *MA-ma* címében Kassákra utaló parazita-folyóiratki-sérlet, a *Pool Window*, az *Aktuális levél*, az *Inconnu* csoport kiadványai és különböző

popkulturális periodikák. De ide tartozik a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján színre lépő underground generáció is, olyan nevekkkel, mint Háy János, Garaczi László, Kuko-relly Endre, Ladik Katalin, Németh Gábor és még sokan mások. Ahogyan a könyvből kiderül, ennek a samizdatcsoportnak fontos vállalása volt a különböző művészeti események és irodalmi művek archiválása és dokumentációja, könyvtárgyak, illetve művészeti, irodalmi kísérletek létrehozása. Ezek a kiadványok publikációs lehetőséget is nyújtottak az olyan művészek számára, akik az elsődleges nyilvánosságból kiszorultak. Továbbá Danyi, mint minden samizdat-kezdeménnyezés esetében, elemzi a kiadványok kategorizálhatóságát (vagy éppen lehetetlenségét), szerkezetét, előállítási feltételeit és viszonyát a samizdathoz. Hatástörténeti szempontból pedig ezeknek a korai művészeti samizdatoknak a későbbi, „professzionálisabb” samizdatokra gyakorolt hatását és a személyközi cseréket, átfedéseket vizsgálja.

Az experimentális művészetekhez kötődő samizdatok után a politikai vagy hagyományosabb értelemben vett irodalmi samizdatok következnek. Ez a kronológiában is lépést jelent a tárgyalás során, ugyanis Danyi szerint a hetvenes évek második felére megváltoztak a „másként gondolkodás” feltételei: bizonyos értelmiségi csoportok marginalizálódtak (pl. filozófus-per), és az új nemzedéknek már nem volt élménye sem a forradalomról, sem annak megtorlásáról. A magyarországi samizdatnak ezt a korszakát – melyet a szerző „gépiratos hőskornak” nevez – a hivatalos intézményrendszerrel való kapcsolat jellemzi, hiszen itt olyan írásokról beszélhetünk, melyek az elsődleges nyilvánosságnak készültek, ám végül valamilyen okból kifolyólag mégsem jelenhettek meg. Ilyen jelentős mű például Haraszti Miklós *Darabbér* című műve, illetve Szelényi Iván Konrád Györggyel írt közös munkája *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*. De említhetők az olyan antológiák is, mint a *Profil*, a *Marx a negyedik évtizedben* vagy a *Bibó-émlékkönyv*, illetve olyan vállalkozások is, mint Kornis Mihály *Naplója*, amely „a mindennapi élet rutinszerű cselekvéseinek, magán-dokumentumainak rögzítését” tűzte ki céljává [204.]. Ez utóbbi vállalkozás különösen érdekes, ha a szocialista realizmus által értelmezett és piedesztálra emelt riport műfaja felől olvassuk, mint egyazon gondolkodási horizont szembenálló pólusait. Az ebben az időszakban keletkezett kiadványok azonban még csak egy nagyon szűk nyilvánosságban terjedtek, a „hivatalos szféra és a félhivatalos második nyilvánosság eme együttélésének [...] a hetvenes évek végére vége szakadt” [192.].

A fejezet utolsó része a samizdat „intézményesüléséről” szól. Danyi szerint ekkor, a lengyel ellenzéki mozgalmak hatására kialakuló átrendeződés következtében a samizdat nyilvánossága nagymértékben kiszélesedett, az ellenzéki csoportok szervezeti keretekre tettek szert. A kiadványoknak nőtt a példányszáma és olvasóközönsége, tematikája szélesedett, és a szövegromlás is jócskán visszaszorult. Három jelentős kezdeménnyezést azonosít, amelyek 1981-ben szinte egyszerre indulnak: a Rajk-butikot, a *Beszélőt* és az *AB Független Kiadót*. A Rajk-butik – ahogyan neve is jelzi – samizdatokat árusító üzletként működött közel két évig teljesen nyilvánosan. A kínálatban megtalálhatóak voltak többek között Petri György, Illyés Gyula és Danilo Kiš bizonyos művei. A butik és az ezzel mintegy egyidőben alakuló samizdatkiadók – ahogyan arra a szerző rámutat – a piaci működés stratégiáit kezdték el alkalmazni, amely leginkább a különböző samizdatkiadványok árképzésében és a meglévő erőforrások minél hatékonyabb kihasználásában mutatkozott meg. Szintén ekkor jön

létre az egyik legmeghatározóbb szamizdat kiadvány, a *Beszélő*. A szerző a folyóirat tematikus irányvonalait, a nyilvánosságban gyakorolt legalista stratégiáját, a cím és a folyóirat mediális alakíttottsága között létrejövő jelentéseket és az előállítás–terjesztés–működés konspiratív technikáit elemzi. A harmadik kiemelkedő kezdeményezés a már említett AB Független Kiadó. A Demszky Gábor által alapított kiadó mintegy 80 kiadványt jelentetett meg, köztük olyan szerzők műveit, mint Tamás Gáspár Miklós, Petri György, Faludy György és Milan Kundera. Danyi a szamizdatkiadó működési feltételei mellett a már említett piacosodás feltételeit is elemzi. E három jelentős kezdeményezés mellett a nyolcvanas években számos más szamizdatkiadvány vagy ahhoz köthető intézmény is napvilágot látott. Ezek közül említhető az *AB Hírmondó*, a *Hitel*, a *Demokrata*, a később nagyon részletesen tárgyalt Krassó György nevéhez fűződő Magyar Október kiadó vagy a Szegényeket Támogató Alap, amely különleges szamizdatkiadványok árverezésével gyűjtött pénzt rászorulóknak. A szamizdat az olyan társadalmi ügyeknek, mint a környezetvédelem, a zsidó identitás és kulturális örökség ápolásának vagy a határon túli kisebbségeket érintő kérdéseknek is első számú kommunikációs eszközévé vált. Ezek mellett pedig kihagyhatatlan az olyan „videoszamizdatok” tárgyalása, amelyek a „rendszer váltás történetének nélkülözhetetlen vizuális dokumentumait képezik” [298.], mint a *Fekete Doboz* és az *Ellenfényben*. A fentebb bemutatott kiadványok és kiadók természetesen csak töredékei annak, amit a szerző példás alaposággal, még a legkisebb szamizdatkezdeményezés esetében is elénk tár.

A fejezet végén a szerző számba veszi azokat a tágabb történeti tényezőket, amelyek a szamizdatot itthon meghatározták. A nyugati kapcsolatok és az emigráció fontos segítője volt a szamizdatnak, hiszen – például a Szabad Európa Rádió – biztonságosabb hozzáférést nyújtott az anyagokhoz azoknak az állampolgároknak, akik félték a lebukás veszélyétől. Emellett az ezekből fakadó bonyolult mediális és textuális transzformációk is bemutatásra kerülnek. Szintén ide tartoznak az állampolgári cselekvés szamizdathoz kötődő gyakorlatainak, a konspirációs stratégiák, a nyíltsisakosság, a nyilvánosságban rejlő potenciál, a jogi értelmezés és a legalizmus útjainak a bemutatása. Utoljára pedig a hazai kultúrpolitika helyzetéről ír a szerző. Mint ebből a felsorolásból is látszik, a történeti háttér ismertetése ehhez hasonlóan már korábban is szerepelt a kötetben, ezért talán szerencsésebb lett volna ezeket az [egyébként nagyon fontos] információkat, a hatékonyabb közlés érdekében, már a különböző részfejezetek között vagy a korszakok tárgyalása közben elhelyezni.

Az utolsó, ötödik fejezet három szamizdatpraxis részletes elemzését tartalmazza. Míg az előző fejezetben a magyarországi szamizdatok lexikonszerű bemutatása volt a cél, addig itt konkrét szamizdatkezdeményezésekkel foglalkozik mélyrehatóan. Danyi szerint ez elkerülhetetlen, ugyanis a szamizdatról szóló diskurzusok gyakran épülnek morális alapú bináris oppozíciókra, miközben ez elfedi „azokat az egykori kontextusokat, amelyek a szamizdatkiadást ettől eltérő jelentésekkel ruházták fel” [317.]. A három elemzett szamizdatgyakorlat egyrészt tematikailag [művészeti, politikai], másrészt az időbeli, technikai hozzáférhetőséget [gépiratos – professzionizált terjesztés] tekintve is elkülönül. Az első elemzett kiadvány a *Szétfolyóirat* nevű szamizdatkezdemény, amelynél elsőként magát a szamizdattá válás folyamatát, a lap jogértelmezési legalista stratégiáját értelmezi. Kitér a lap [para]textuális jelleg-

zetességeire és a kialakítás szándékoltságának értelmezhetőségére, illetve elemzi a lap mediális tényezőit, terjesztési módját [amely a lap kísérleti jellegének egyik fő tétje lett volna] és a laphoz tartozó szabályrendszer módosulásai kapcsán jelentkező problémákat. Emellett minden szamizdatpraxis értelmezéséhez kitüntetetten von be elméleti szövegeket, melyekkel még gazdagabbá, alaposabbá és értékesebbé teszi az egyébként is remek elemzéseket. Marcel Mauss ajándékozásról szóló elméleti munkáját a *Szétfolyóirat* terjesztési mechanizmusával összefüggésben értelmezi, Krassó György önértelmezési stratégiáit Paul Ricoeur narratív identitásról szóló munkájával veti össze, a Szabad Európa Rádió adásainak elemzése kapcsán pedig Hans Ulrich Gumbrecht munkássága képezi az alapot.

A Magyar Október kiadó tevékenysége a legrészletesebben elemzett praxis, Krassó György itthoni, 1982 és 1985 közötti működése a fő fókusz. A kiadó, mint korábban látható volt, az intézményesült gyakorlatokhoz kötődik [szemben a *Szétfolyóirat* még írógépen terjesztett változatával]. Elsőként Krassó személyét mutatja be, milyen ellenzéki figurája volt az akkori közéletnek, és mindez hogyan vezetett a Magyar Október szamizdatkiadó létrehozásához. Tevékenységét alapvetően az 1956-os forradalomhoz kötődő archiválási és rekonstruálási munka jellemezte. A kiadványok esetében Danyi hosszasan elemzi Krassó magnitizdat és szamizdat kiadványait, az imént felvázolt '56-os programja és a piacosodó, illegális kiadói tevékenysége felől értelmezve. Ez utóbbihoz tartozik George Orwell 1984-e vagy például Ezra Pound *Tizenöt canto* című kötete, amely egy közéleti botrány miatt töltődött fel politikai tartalommal, és került értékesítésre. A rendelkezésre álló információk alapján rekonstruálja Krassó beszerzési és terjesztési útvonalainak hálózatát is, majd ismerteti egyes kiadványok tárgyéletrajzát. Végezetül pedig a kiadó gazdasági modelljét elemzi hosszasan, beleértve Krassó pénzügyi helyzetét, a többi kiadótól való eltéréseket, az árképzést és a bazarjellegű gazdasággal való összehasonlítást.

Tömérdek szamizdatkezdeményezés érezte fontosnak az 1956-os forradalom emlékezetének ápolását, Krassó György kiadói tevékenységét Danyi egyenesen a forradalom utótörténeteként értelmezi [449.]. A fejezet utolsó részében egy olyan eseménycsoportot jár körül, amelyben ez szintén központi jelentőségű volt: a Szabad Európa Rádió emlékműsorát és az állami televízió *Velünk élő történelem* című sorozatát hasonlítja össze. Mindkét műsor a forradalom harmincadik évfordulójára készült. E végtelenül izgalmas összehasonlító elemzésben Danyi a sorozatban megjelenő neodogmatikus ellenforradalmi propagandát megerősítő eszközöket vizsgálja, amelyeket az állampárt saját narratívájának legitimálására használt: a visszaemlékezések szándékos torzítását, áltudományos jellegét, retorikai felépítését és vizuális megvalósítását. Ennek fényében a szerző fő kérdése az, hogy ebben az információhiányos közegben a Szabad Európa Rádió hogyan tudta elérni azt, hogy hallgatói [akik közül többeknek nem volt közvetlen tapasztalata az eseményekről] a rádió megemlékezésének tulajdonítsanak hitelességet. Ezt a rádió korabeli dokumentumok ismertetésével és eredeti archív hangfelvételek [például Kádár híres 1956-os beszédének] lejátszásával érte el, így a hallgatók számára a „jelenléthatások megerősítették a jelentéshatásokat” [476.], fogalmazza meg Danyi Gumbrecht nyomán. Az adás végül több formában is napvilágot lát[hat]ott nyomtatott/gépelt formában, többek között a SZER hivatalos kiadásában, mely végül szamizdatként terjedt tovább.

A könyv egésze, de különösen utóbb bemutatott részei nemcsak az irodalomtörténetnek, hanem a történészeknek is új, friss szempontokat adhatnak az 1956-os forradalom vagy a Kádár-rendszer kutatása kapcsán. Kulcsár Szabó Ernő híres irodalomtörténetének előszavát ekképp zárja: „[h]a tehát elfogadjuk Koselleck ama tételét, mely szerint »munkánkat csak az elmélet változtatja történeti kutatássá«, akkor nem hihetünk többé történet és elmélet – nálunk máig hirdetett – szembeállíthatóságában sem. Sőt, közel juthatunk annak hermeneutikai felismeréséhez, hogy az irodalmi tények időbeli egymásutánja miért csak elméleti közreműködéssel válik végül irodalomtörténetté” [Kulcsár Szabó Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Argumentum, 1994, 21. Kiemelés az eredetiben.]. Danyi Gábor könyve ilyen: egy részletes, pontos bemutatása a szamizdat médiumának és a magyarországi (és azon túli) szamizdathoz köthető folyamatoknak, melynek filológiai kidolgozottsága és elméleti elmélyültsége, megalapozottsága méltán teszi (nem csak irodalom)történetírásunk egyik fontos munkájává. [Kronosz]

PAPP ZOLTÁN

• • • • •

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Grafikai terv, layout: Alkotópont Grafikai Műhely Kft.

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. E-mail: alfoldfolyoirat@gmail.com — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál [Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900]. További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 10800 Ft, félévi 5400 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.